

Jan Brandes, De Landraad te Colombo in 1785

De schetsboeken, losse tekeningen en archivalia van de Lutherse predikant Jan Brandes (1743–1808), in 1985 in Londen aangekocht, vormen voor de beoefening van de koloniale geschiedenis van de 18de eeuw een ware goudmijn.¹ Hun betekenis schuilt in hun waarde als beeldbron van kennis op gebieden waarover uit schriftelijke en gedrukte bronnen reeds veel bekend is. De tekening van de rechtspraak op Ceylon (afb. 38) vormt daarvan een goed voorbeeld.

Jan Brandes werd in 1778 beroepen door de nog jonge Lutherse gemeente te Batavia. Hij kwam daar met zijn vrouw op 23 januari 1779 aan. Zijn verblijf aldaar was geen succes: hem werd *grootte onbekwaamheid voor de gewigtige pligten van het predikamt* verweten. Dit leidde tot zijn vertrek uit de Oost op 26 augustus 1785. Op de terugreis naar patria verbleef hij vier maanden op Ceylon en daarna nog bijna een jaar op Kaap de Goede Hoop. Eind juni 1787 arriveerde hij op de rede van Texel. Mogelijk heeft de onstabiele politieke situatie in de Republiek hem al na enkele maanden doen besluiten voorgoed naar Zweden te emigreren. Daar kocht hij het landgoed Skälsebo, waar hij in 1808 overleed.²

Brandes was een begaafde amateurtekenaar met een opvallend veelzijdige belangstelling, een intelligent waarnemer met een oog voor thema's en onderwerpen, die zelden of nooit werden gekozen. Zo maakte hij op Ceylon een belangwekkende serie tekeningen van

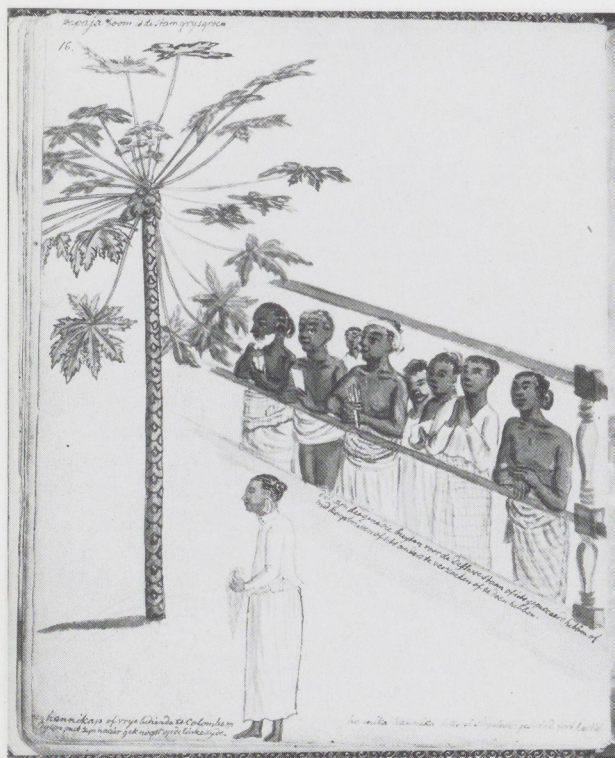
een olifantenjacht en ook van het ceremonieel aan het hof van de koning van Candy. De tekening van de Landraad (afb. 38) laat een aspect van het Nederlandse v.o.c.-bestuur zien op een gebied, waarvan de invloed tot op de dag van vandaag op Sri Lanka te bespeuren is: dat van het recht en de rechtspraak. Het opschrift luidt: *De Dessave (Cocq) te Colombo op Cylon zittende in zijn gaanderij met de capitijns der Cingalezen om de zaken en geschillen van den inlander af te doen. Nov: 29 1785.* De rechtzoekende inlanders, geheel rechts voor de veranda en nauwelijks te ontwaren, worden op de keerzijde van het blad uitgewerkt (afb. 38a): *'dit zijn dergene die buyten voor de Dessave staan of iets gepeceerd hebben of med koopbrieven of iets anders te verzoeken of te doen hebben.'*³ Of de schets van de papajaboom en van de 'hennikap of vrije bediende te Colombo op Ceylon met zijn haar geknoopt op de linke zijde' (links nog eens herhaald in het Zweeds) losstaande motieven zijn of onderdeel vormen van de rechtspraakscène valt (nog) niet uit te maken.

De Landraden waren in 1741 ingesteld door de Raad van Indië te Batavia op advies van de oud-gouverneur van Ceylon, Gustaaf Willem baron van Imhoff (1736–1740).⁴ Zij functioneerden als laagste rechtsprekende instantie op het platteland en waren opgericht om de districtsbestuurder en -rechter, de disava of dessave, die deze taak tot dan toe alleen moest vervullen, te ontlasten. De dessave

Afb. 38. Jan Brandes, *De Landraad te Colombo, Ceylon 1785*. Penseel in kleur over schets in potlood, 195 × 150 mm. Schetsboek 1, p. 15.

Afb. 38a. Jan Brandes, Papajaboom, hennikap of vrije bediende en inheemse rechtzoekenden. Penseel in kleur over schets in potlood, 195 x 150 mm. Schetsboek 1, p. 16.

was, ondanks zijn inheemse benaming, een compagniesbeambte. Wij zien hier dessave Cornelis de Cock zittend in de gaanderij van zijn residentie in Hulftsdorp, even buiten Colombo, aan de westkant van het eiland;⁵ hij draagt een groene jas en heeft – als enige – een steek op het hoofd, want hij zat de rechtbank voor. In zijn rechtsprekende functie werd hij bijgestaan door inheemse rechters. Zij staan voor hem op de veranda en dragen boven hun tuppotiya, het benedenkleed, een blauwe compagniesjas. Zij deden dit werk onbezoldigd, maar kregen wel een klein bedrag als *mantelgeld*; daarvan zullen zij die jas wel betaald hebben.⁶ De Landraad hield één of twee maal per week zitting en sprak recht in civiele zaken (die meestal betrekking hadden op grondbezit) en in kleine strafzaken: Brandes maakt dat onderscheid in zijn bijschrift terecht. In beide aangelegenheden golden lokaal recht en gewoonten: de dessave werd veronder-

steld daarvan goed op de hoogte te zijn en de aanwezigheid van plaatselijke hoofden moest toepassing daarvan waarborgen.⁷ De procedure verliep eenvoudig, snel en goedkoop: van voorgeschreven rechtshulp, de zogenaamde procesvertegenwoordiging, was geen sprake. Er is vrij veel gepubliceerd over de geschiedenis van recht en rechtspraak op Sri Lanka; deze tekeningen brengen al die abstracte kennis van de oude rechtsgang op Ceylon op onvervangbare wijze tot leven.

W.H. V.

Noten

¹ Aankoop veiling Sotheby, Londen, 2 mei 1985, nr. 216. Inv. NG 1985-7; verworven met steun van de Rijksmuseum-Stichting. Beschrijving van de collectie in: Hans Visser, 'Jan Brandes, de Lutherse predikant-tekenaar', *Bulletin van het Rijksmuseum* 34 (1986), pp. 67-81.

² Visser, *op.cit.* (noot 1), pp. 67-77.

³ M. H. J. van den Horst en L. Hovy, 'Recht en rechtspraak', in *Het Machtige Eyland: Ceylon en de V.O.C.*, Den Haag 1988, pp. 42-51.

⁴ F. W. Stapel, 'Bijdragen tot de geschiedenis der rechtspraak bij de Vereenigde Oostindische Compagnie', *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië* 89 (1932), pp. 297-305.

⁵ M. W. Jurriaanse, *Catalogue of the Archives of the Dutch Central Government of coastal Ceylon 1640-1796*, Colombo 1943, pp. 16-18, 213.

⁶ Minstens één van hen draagt geen jas; is hij een hennikap of hannika, een vrije bediende?

⁷ T. Nadaraja, *The legal system of Ceylon in its historical setting*, Leiden 1972, pp. 7-9.